

УДК 821.161.2-312.1.09

ІГОР НАБИТОВИЧ,

доктор філологічних наук, професор
(м. Люблін)

**Літературна рецепція філософії історії
в романі Миколи Лазорського «Степова квітка»**

Роман українського письменника з Австралії Миколи Лазорського «Степова квітка» (1965) є прикладом того, як певна історіософська концепція отримує мистецьке вираження у художньому творі. Йдеться про концепцію занепаду колишньої еліти Русь-України, яка поступово втратила свою державотворчу місію у період входження українських земель до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. На її місце приходить нова націєтворча сила – українське козацтво.

Окрім такої історіософської широкомасштабної перспективи на мікроісторичному рівні автор у художній формі намагається представити проблеми існування української еліти, її участі в політичному житті, приватний побут.

Через мікроісторії живих людей (як реальних, так вигаданих) така нарративна стратегія дає змогу заглянути на різних мікрорівнях приватного та національного суспільного життя у складні процеси циркуляції українських еліт у бурхливих і динамічних процесах кінця XV – XVI століть.

Ключові слова: історичний роман, Микола Лазорський, історіософія, Русь-України, Велике князівство Литовське, Річ Посполита.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Роман Миколи Лазорського «Степова квітка» (1965) може бути цікавим прикладом того, як мистець «освоює» історію, творячи нову художню реальність. Ця мистецька реальність, ґрунтована на історичних подіях, як і історичний нарратив, дозволяє певним чином побачити минуле – принаймі таким, яким би воно могло бути. Водночас твір є й прикладом того, як певна історіософська концепція отримує мистецьке вираження у художньому творі. Щодо «Степової квітки», то йдеться про концепцію занепаду колишньої еліти Русь-України, яка була формотворчим чинником української державності й поступово втратила свою державотворчу місію у період входження українських земель до складу Великого

князівства Литовсько-Руського та Речі Посполитої. На її місце приходять нова націєтворча сила – українське козацтво.

Формулювання цілей статті... Ставимо за мету на конкретних прикладах розкрити літературну рецепцію філософії історії в романі Миколи Лазорського «Степова квітка».

Вклад основного матеріалу... Любомир Винар наголошує, що йдеться про період переходу від *початкового* чи «доісторичного» *періоду* в історії козаччини до *раннього козацького періоду*. Перший із них захоплює «кінець XIV, XV та початок XVI ст. Це – період козакування, в якому козаччина виступає як побутове явище, що поволі набирає певного економічного значення і власного обличчя. В цей період козаччина виступає як категорія *економічна і мілітарна*». Разом із тим вже тоді «козаччина виступає як стихійна сила, як важливий чинник оборони населення від татарських нападів, які пустошили українські землі» [1, с. 287]; «За відносно короткий час українська козаччина своїми власними силами стала офензивним чинником і, з огляду на мілітарну слабкість Литви і Польщі, перебрала в руки оборону українського населення перед мілітарними силами Кримського ханства і султанської Туреччини [...]» [1, с. 290]. Наступний період (ранній козацький) «хронологічно охоплює приблизно три чверті XVI ст.»: «У ньому, в тому часі козацтво оформлюється, як певна суспільна верства, що організаційно оформлює себе в різних військових формаціях. У цей період козаччина вже виступає, як *категорія соціальна*». Одночасно «крім дружинних незалежних козацьких формацій і дальшого розвитку осілого козацтва, приходять черговий організаційний етап, а саме оснування Запорізької Січі та розвиток запорозького козацтва. В цьому етапі формувалася козаччина, як мілітарна організація, незалежна від безпосередніх впливів литовської і польської влади [...]. Збудована Вишневецьким (Байдою-Дмитром, одним із героїв «Степової квітки» – *І. Н.*) на о. Мала Хортиця твердиня стала прототипом козацької Січі, в якій розвивалося військо й господарське життя запорожців, як також кристалізувалася ідеологія запорозького козацтва» [1, с. 288].

Архітектоніка твору «Степова квітка» відображає цю історичну трансформацію – зміну націєтворчих соціальних і мілітарних чинників в умовах бездержавності: якщо у першій частині твору показано останні спроби нащадків княжої еліти відвоювати своє право на володіння Руссю-Україною та утримати історичну пам'ять власної родової та державної величі, то друга представляє власне процес народження козацтва та декларує його націєзахисну функцію.

«Степова квітка» в українському письменстві один із небагатьох історичних романів, у якому зроблено спробу представлення епохи

зламу XV–XVI сторіч і двох вузлових історичних моментів, що стали визначальними як для української, так і європейської історії Нового часу загалом. Межевою лінією такої зміни у романі стають перші два десятиліття XVI віку й моментом зміни історичної парадигми є повстання князя Михайла Глинського та битва під Оршею у вересні 1514 року (Лише через три десятиліття після Миколи Лазорського до теми повстання князя Глинського повернеться у історичному романі «Бунтівний князь» Дмитро Міщенко (1993) [9]).

Микола Лазорський у «Степовій квітці» представляє складний час становлення кількох мілітарних і політичних потуг, які оточують українські землі, й до яких по частинах входить Русь-Україна. На сході московські князі пробують захоплювати все нові й нові території під свою владу, вважаючи себе спадкоємцями потуги та величі Візантії, а одночасно, намагаючись мотивувати захоплення українських та білоруських земель своїм правом на спадщину Русі-України, як нібито спадщину «рюриковичів», прямими спадкоємцями якої вони себе вважали¹. Василь Дебенко зауважує, що «зростання військово-політичної потужності Московської держави викликало потребу ідеологічно обґрунтувати її місце на міжнародній арені. [...] Вже наприкінці XV століття ними було створено цілий комплекс ідей, переконань і мітів, покликаних обґрунтувати імперські амбіції правлячих кіл Московії. [...] В офіційному літописанні кінця XV ст. активно пропагувалася ідея безперервності московської державності. Згідно з нею великі московські князі зображувались у літописах, як прямі нащадки володимирських та київських князів. Таким чином, в історіографії Московської держави створювалося підґрунтя для ідеологічного обґрунтування її влади над усіма руськими землями, як Північно-Східної, так і Південно-Західної Русі» [5, с. 10–11].

Наталія Полонська-Василенко окреслює складну суспільно-політичну ситуацію того періоду, який представлений у романі «Степова квітка», означаючи найголовніші геополітичні напрямні руху тогочасних еліт: «Початок XVI століття характеризується для Великого Литовсько-Руського князівства повним розходженням прагнень різних груп людности. Польські магнати змагали до повного об'єднання Польщі та Литви в одну державу на підставі Кревської унії, а литовські

¹ «Цю фантастичну теорію, – писала Наталія Полонська-Василенко, – ширили всіма заходами, нехтуючи фактами, що Юрій Долгорукий (молодший син Володимира Мономаха) мусив поступитися правами старшому братові, Мстиславові I, князеві Київському та його нащадкам [...]. Цей мотив – боротьба Москви за «свої землі» червоною ниткою проходить через усі події з XV навіть до XVIII ст., коли виправдовується загарбання українських земель при розподілі Польщі» [11, с. 334].

магнати прагнули унії з Польщею, але із збереженням політичної самостійності обох держав. Білоруські та українські магнати боялися зближення з Польщею і деякі тягнули до православного Московського князівства. Маси білоруського та українського народу голосу не мали, та вони й не орієнтувалися в складній ситуації» [11, с. 340].

Подібну картину представляє й Микола Лазорський: «Польська шляхта та литовські лицарі заприятелювали не на жарг [...]. І ті, і ті аж ніяк не дбають за нас православних, більш того, дивляться з презирством й чинять на кресах великі шкоди, найпаче поляки [...]. Правда, новий король Жигимонт «Старий» щось дає нам, нащадкам поруйнованої й уже мертвої Київської держави, дає поки що письмо, мову та ще сякі-такі полегкості. Але поспільство наше вже переведено в послушні, а князям-магнатам хоч і дав великі земельні урочища аж до Дикого Поля, так же про ренесанс розчавленої Золотою Ордою Київської держави й гадки не має» [8, с. 24].

Українці та білоруси опинилися між молотом окатоличення й полонізації та ковадлом експансії московитів, захоплення українських та білоруських земель московськими ордами. Гартувалася ця українська й білоруська людність у постійній загрозі татарського чи турецького полону.

Микола Лазорський своєрідним чином трансформує в художню форму концепції Михайла Грушевського, подаючи своєрідну синтезу історичної перспективи, яка стає зав'язкою його історичного роману: показує роль двох українських шляхетських родів (Глинських та Вишневецьких), що приходять на історичний кін після остаточної перемоги над монгольським пануванням над Україною в 1362 році: «Коли ординців було розбито на Синіх Водах і хан Батий² утік аж за річку Волгу», ці степи почали залюднювати «два великі українські магнати, звитязці татарських орд – князі Михайло Глинський та Олександр Вишневецький». Тут же поруч осіли «кримські ординці, уламок від Батиевої Золотої Орди». По сусідству з татарами «осідали хіба що сміливі, ласі тільки на волю» [8, с. 6].

Геополітичні реалії часу виокремлюються у розмовах і роздумах героїв твору, представляючи візії долі України на перехресті битих шляхів і сусідських зазіхань. Історію тих українських родів, які представлені у творі, автор знову ж таки вписує у історіософські візії

² У битві на Синіх Водах Ольгерд побідив трьох царків татарських із ордами їхніми, себто Котлубаха, Качезя [...], Дмитра і одтоді з Поділля вигнав владсть татарську» (Густинський літопис) [3, с. 109]. Йдеться таким чином про метафоричне окреслення іменем Бату-хана внука Чингіс-хана татарських князків, володіння яких нібито були осколками Золотої Орди.

Михайла Грушевського та Володимира Антоновича: Хоча «ляхи та литовці кажуть, що на Синіх Водах вони розбили Золоту Орду, то значить і край їхній», все ж «воно було трохи не так! [...] Прогнали Золоту Орду ми, нащадки Київської Руси. Щоправда, ординців розбив на Синіх Водах великий литовський князь Ольгерд, але ж зробив все те за Божою ласкою та допомогою всіх наших православних князів й усього поспільства. Діди князів Вишневецьких та Сангушків кров'ю своєю перемогли татар [...] Поляків тут ніхто не бачив, і зараз вони просто хочуть загарбати наше!» [8, с. 23]. Одним із виходів із такого геополітичного глухого кута є й спроба опертися на Московію: «Поеднаємо може Москву... Та Московія теж кривим оком дивиться на литвина та ляха, може піде у спілку з нами» [8, с. 26].

Українська шляхта – нащадки «поруїрованої і вже мертвої Київської держави» [8, с. 24] – поступово втрачає свій вплив на історичні процеси, на геополітичний розклад сил і вже не здатна виконувати націєоборонну місію. І все ж надія залишається, бо у вихорі наступу Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої народжується нова сила, здатна боронити українську незалежність, може протиставити себе експансивній політиці польської та литовської маґнатурії. Ця сила – українське козацтво: «Ті уходники всі озброєні, правдиві козаки, не бояться ні ляха-литвина, ні турка-татарина [...]. Князь Дмитро Вишневецький і не розлучається з тими уходниками [...]: муштрує їх, вчить стріляти з мушкетів та всяких самопалів, дає землі скільки хто хоче, без оброку [...] не одного разу вже ходили зі своїм паном і на татарина, турка-яничара. Там добре знають того козарлюгу Байду [...]» [8, с. 25].

«Українська козащина, – наголошує Л. Винар, – формувалася за участю усіх суспільних верств України – міщан, селян, бояр та українізованих литовських маґнатів. Саме діяльність [...] князів Сангушків, Глинських, Корецьких, Ружинських, О. Дашковича, а головню Д. Вишневецького, наглядно засвідчує участь провідної тогочасної верстви в формуванні козацької організації [...]» [1, с. 290].

Тому власне в образній системі твору вузловою постаттю такої зміни стає Ярема Сангушко, наречений Настуні-Роксоляни – нащадок українського шляхетського роду, який після поразки повстання Глинського та битви під Оршею стане одним із козацьких провідників і буде страчений на площі в Істамбулі.

Повстання 1508 року Михайла Глинського стає однією із центральних подій у романі «Степова квітка». Це повстання було для українців «останньою спробою вибороти права в межах Литовсько-Руської держави» [11, с. 335]. Микола Лазорський означає його як

«похід князів «грецької віри» проти «захланних католиків» [8, с. 54], який мав призвести до того, що український хлібороб орав «землю свою, не татарську, не литовську й не лядську, а таку свою, предківську з діда-прадіда, у своїй відродженій Київській державі» [8, с. 54].

Князь Михайло Глинський узявся боронити українську землю від «короля, який з волі польсько-литовської шляхти збезчестив наш український народ» [8, с. 42]. Піднімаючи його, він вірив, що для цього «слід єднати Московію», бо вона «напевне вірний спільник проти зненавидженої Литви та гонорової Польщі» [8, с. 37]. Михайло Грушевський підсумовує це повстання, наголошуючи, що воно «було останньою конвульсією українсько-білоруської аристократії в Великім князівстві Литовським. Що се повстання мало національний характер, що метою його було видвинути руський елемент на перший плян, се виразно вказують джерела» [2, с. 291]. Однак його поразка показала, що «недобитки руських княжих і панських родів помирилися зі своєю другорядною роллю у Великому князівстві й не мали ані відваги, ані енергії боротися з литовською аристократією [...]» [2, с. 291].

Михайло Глинський – реальна історична постать, ренесансна людина: навчався в Європі, там став католиком, був на службі у цесаря Максиміліяна та курфюрста Ольбрехта, вважався знавцем військової справи. Після повернення до Великого Князівства він був дворовим маршалком (міністром двору) князя Александра. «Це викликало заздрість литовських магнатів і притягло до Глинського увагу руських панів. Незважаючи на зміну релігії, він підтримував українців і став їхнім визнаним керівником» [11, с. 335–336]. Мацей Стрийковський пише, що «князь Михайло Глинський – литовський придворний маршалок, людина, яка була в чужих краях – в Італії, Іспанії, при дворі імператора Максиміліяна, а також у його війську. Він [був] досвідченим у лицарській справі, шанованим в іноземних монархів, був руського обряду. [Він] мав великі володіння із замками, майже половина Литовської держави належала йому. Крім того, на свій бік він схилив багато шляхти, особливо руської (тобто української та білоруської. – *І. Н.*). Через те побоювалися його литовські пани, щоб він, використавши [відповідну] нагоду, не захопив Великого князівства Литовського і не переніс столицю до Русі [...]. Взагалі казали, що він зазіхав на престіл Великого князівства, постійно і зрадливо загрожував життю Александра і що його ненавиділи литовські пани» [12, с. 836]; дещо далі додає, що «Глинський був мужем дуже відважним, у всьому доблесним, [людиною] високого розуму, здібним до всіляких справ (бо більше ніж 12 років перебував у Німеччині в саксонського князя Альбрехта, коли воював у Фризії, добре себе проявив і пройшов усі

ступені лицарської гідности [...], здобув велике і славне ім'я; служив також в Італії у війську імператора Максиміліяна, через що був відомий і заможний серед усіх іноземних королів і князів» [12, с. 859]. В описі битви з татарами під Клецьком у 1506 році князя Глинського Стрийковський називає «в ділі лицарським умілим» та «лицарем достойним» [12, с. 849, 852].

Після смерті князя Александра литовська знать звинуватила у цьому князя Глинського, бо той нібито хотів посісти великокняжий престол. Глинський підняв повстання, але не отримав підтримки навіть на Волині.

Маршалок Великого князівства Литовського Ян Забжезінський «доповів королеві про підготовку Глинського до зради». Побачивши, що король стає на бік Забжезінського, князь Глинський почав вести переговори з московським князем Василієм Івановичем [12, с. 860].

Розпочавши повстання, повідомляє Стрийковський, Глинський убив у Іродно маршалка Забжезінського [12, с. 863]. Потім привернув «на свій бік кілька литовських і руських шляхтичів і свого рідного брата Василя Глинського [...]». Останній, «намовляючи, руську шляхту і бояр, щоб добровільно перейшли на бік його брата, який вирішив і до чого спонукав його Бог перенести з Литви до Русі Велике князівство і відновити Київську монархію, як це було віддавна» [12, с. 864].

Мацєєві Стрийковському вторить Александр Іваньїні, додаючи, що князь Глинський «багатьох шляхтичів привернув на свій бік обіцянками, дарами і, сподіваючись оволодіти Литовським князівством, виступив у похід, об'єднавши свої сили з силами рідного брата, Василя Глинського, який йому одразу піддав кілька своїх і королівських, котрими він командував». Василь намовляв «руську шляхту і бояр, щоб вони добровільно перейшли на бік брата, який піднявся, щоб оволодіти Литовським князівством. Якщо Бог дасть йому в цьому щастя, тоді він перенесе цю державу від Литви до Русі, як раніше було, і відновить Київську монархію» [4, с. 359].

Повстання було одним із важливих факторів московсько-литовського протистояння й усі ці події завершилися, як каже Михайло Грушевський «страшною катастрофою московського війська під Оршею» [2, с. 290]. На тій же мотивації повстання наголошує й Пьотр Друждж: у стратегічній перспективі князь Михайло Глинський міг мріяти про відновлення державної величі колишньої України-Русі. Глинський «не був твердим прихильником польсько-литовської унії, особливо з часів війни 1500–1503 років, коли Литва даремно чекала конкретної допомоги від Польщі у боротьбі з Московією. [...] . На цей раз, коли мала вибухнути чергова війна, Глинський вирішив перейти на бік

Васілія III. Цілком імовірно, що амбітний литовський вельможа мав намір відновити Київську Русь і цілком порвати зв'язки з Литвою» [7, с. 114]. Князь Глинський отримав допомогу від московитів. І це сталося тому, пише Микола Лазорський, що Васілію III «до зарізу треба мати приятеля: він просить ординців шугонуть на Лівонію ближче до моря разом з московським військом. Нам (українцям – *I. H.*) треба ускоромити Литву вкупі з Польщею та поставити на ноги Київську державу за допомогою тих же ординців та ще й москвинів» [8, с. 49].

Проти Глинського на поміч королеві Сигізмундові прийшов гетьман Костянтин Острозький, який щойно повернувся з семирічного московського полону. Ці події, зокрема, засвідчили (на переконання Наталії Полонської-Василенко) «як низько стояла тоді національна та політична свідомість білоруської та української еліти» [11, с. 336]. Однак, події 1508 були для князя Костянтина Острозького, констатує Василь Ульяновський, певною сатисфакцією «за роки московського полону, яка вповні здійсниться вже в Оршанській епопеї» [13, с. 36]. Трагізм ситуації посилювався ще й тим, що і Глинські, й Острозькі, й Сангушки були близькими родичами (князь Глинський був дядьком князеві Острозькому; князь Острозький був дядьком-опікуном князя Романа Сангушка) [13, с. 34, 55].

Після завершення одного з етапів цієї війни (1507–1508 років) «бунтівнику Михайлові Глинському і його прибічникам було дозволено виїхати до Москви» [6, с. 70], а коли московити розпочали кампанію наступу 1514 року (головною метою якої було захоплення Смоленська), то «безпосередньо смоленською операцією командував Михайло Глинський» [6, с. 72].

Із авторського переконання про втрачені можливості повернення Україною-Руссю своєї минулої слави княжих часів й оцінюється постать князя Костянтина Острозького у романі «Степова квітка». Негативний образ князя формується цілою низкою оцінок; його називають «підступним» [8, с. 51] «вавельським фаворитом» [8, с. 50], «услесливим русином» [8, с. 24], який «на зрадника [...] дуже скидається» [8, с. 51]. Ярема Сангушко уже після повернення з Московії заявляє: «...Поки що Польща святкує перемогу над нами під Оршею. І допоміг перемогти наш таки князь Костянтин Острозький» [8, с. 89].

Саме й із цієї перспективи слід розуміти, чому така важлива й доленосна в історії Центрально-Східної Європи Оршанська битва, в якій було переможено московитів – одвічних ворогів русинів (українців і білорусів), у романі Миколи Лазорського розглядається як стратегічна поразка для України-Русі. Варто додати, що ця битва викликала,

зокрема, потужний мистецький відгук в українсько-білоруській та польсько-литовській поезії XVI-го віку [10].

Своєрідною історіософською антиципацією геостратегічних реалій, в яких має опинитися Україна, є передбачення князя Олександра Вишневецького, який окреслює перспективи України після битви під Оршею: «...Татари – вже не Золота Орда, а просто хижі грабіжники: не сьогодні-завтра козацтво їх приборкає [...]. Туреччина сяде маком на своїх Балканах. [...] А ото з Польщею-Литвою, Московією матимемо велику й тяжку роботу. Від цих сусідів не так-то легко відчепитися...» [8, с. 88]. Власне ця геостратегічна історіософська перспектива визначатиме упродовж наступних п'яти-шести віків головні загрози та проблеми для існування українців.

У творі з'являються й інші історичні антиципації – передбачення можливих майбутніх подій (зокрема й українсько-польська війна під проводом Богдана Хмельницького): «Скоро настане той день, коли весь знедолений панами магнатами народ піде на тих магнатів навально, як буря, і сам збанітує землевласників за гвалт і зраду нашої Матері-України» [8, с. 239].

Таким чином Микола Лазорський демонструє перспективу третього періоду козаччини, означеного Любомиром Винарем – період її *розквіту*, який хронологічно охоплює останні десятиліття XVI і першу половину XVII ст., коли «козацтво стає конкретною мілітарною і політичною силою з власною внутрішньою і зовнішньою політикою. Це також період кристалізації козацької ідеології. Козацтво відокремлюється і політично консолідується в рамках державно-політичної системи Речі Посполитої, при чому входить у колізію з цією системою, а далі розпочинає з нею збройну і політичну боротьбу, боронячи при тому національні та соціальні інтереси українського народу. Козаччина очолює боротьбу проти Польщі і в процесі тої боротьби стає керівною політичною, а згодом державною силою в Україні. Завершенням цього періоду була Хмельниччина і в цьому часі козаччина виступає, як *категорія політична*» [1, с. 288–289].

Автор роману демонструє й іронію історії на прикладі роду власне одного з головних героїв твору – Яреми Сангушка, який «як і всі Сангушки та інші православні магнати, всім серцем був заодно з «православним братством» як тут себе величали сторонники православної віри «старої Київської держави» [8, с. 12]. Ярема Сангушко виступає у творі як свояк князя Глинського – рідний брат князевої дружини. Однак насправді цей елемент не має під собою історичної основи (про Глинського Стрийковський свідчить, що на час повстання «не був він одружений» [12, с. 864].

У майбутній історичній перспективі, у XVII–XVIII століттях рід Санґушків ідентифікуватиме себе виключно як приналежний до родовитої польської католицької шляхти. Однак один із сучасників переконано запевняє: «За Глинських та Санґушків та й усю рідню їхню знаю добре... Ніхто з них не кине предківської православної віри: охрещені вони у грецькій вірі, грецьку віру й збережуть до могили. Не пустять вони сюди не тільки ксьондзів, а й самих панів-ляхів» [8, с. 19]. До тих родів, які пізніше уособлюватимуть зміну національної парадигми належатимуть і Вишневецькі – «неприховані вороги польської корони, як Санґушки, Семашки і майже всі Вишевецькі» [8, с. 19]. Варто нагадати, що син Яреми Вишневецького Міхал Корибут стане королем Польщі та Великим князем Литовським.

Найважчим в історії України для Миколи Лазорського є власне усвідомлення того, що описаний ним у творі період був одним із тих занепадів української державності, який тягнув за собою поневолення на століття. У вступних до окремих розділів він намагається представити історіософські візії такого занепаду, й, одночасно, в художній формі аналізувати їх причини: «В далекі часи литовсько-української державної спілки правили краєм лише аристократія. З неї сформовано було так звану вищу раду («пани радники»), без згоди якої королеві не вільно було будь-що чинити на свій розсуд. У той же спосіб сформовано було й сейм [...]. Так велося й тоді, коли до Литви приєдналася Річ Посполита. Згодом Польща, користаючи з слухної години, відіпхнула від урядування не тільки українське панство, а й литовських лицарів і вже сама безоглядно правила великим краєм «від Балтійського моря аж до Чорного»» [8, с. 29].

Автор роману опирається на дві основні історичні концепції (кінця XIX – початку XX віку) українських еліт Середньовіччя та Нового часу. З одного боку це ідеї народницької школи, зокрема Володимира Антоновича та Михайла Грушевського, які достатньо негативно оцінювали роль української еліти в національно-політичному житті українців. Цій еліті в їхніх концепціях «відводилася функція головного передавача чужих, ворожих «масі народній» впливів і, по суті, цілком ігнорувалася функція конструктивно-державотворча або, як мінімум, хоча б цементуюча (при відсутності власної держави)» [14, с. 17]. З іншого – державницького напрямку, в першу чергу В'ячеслава Липинського, який, «не заперечуючи соціального антагонізму, послідовно наголошує на нерозривності понять «народ-нація» і «еліта» (в термінології вченого – «національна аристократія», «провідна верства», «правляча верства»). Остання забезпечує законність і стабільність влади утримуючи суспільство від анархії й хаосу та

виступаючи, таким чином, у ролі основної державотворчої (а отже, й національнотворчої) сили [...]» [14, с. 19].

Висновки... Можна твердити, що «Степова квітка» Миколи Лазорського є історіософським романом, який у мистецькій формі реалізує концепцію занепаду провідної української державотворчої верстви Середньовіччя, її розчинення в елітному просторі Великого князівства Литовсько-Руського та Речі Посполитої й занепаду ідеї відновлення національного організму Руси-України, її слави й величі як могутньої середньовічної імперії. Одночасно ж твір представляє, як на руїнах середньовічної Руси-України та її поруйнованої еліти й, зокрема й на основі того її елемента, який залишився українським, народжується нова державотворча сила – козацтво.

Список використаних джерел і літератури:

1. Винар Любомир. Початки і ранній розвиток української козащини: вибрані питання типології козацької організації і періодизації козацької доби (Деякі гіпотези і висновки) // Винар Любомир. Козацька Україна. Вибрані праці. – Київ–Львів–Нью-Йорк–Париж, 2003. – С. 282-292.
2. Грушевський Михайло. Історія України-Руси. – Том IV. – Київ: Наукова думка 1993. – 535 с.
3. Густинський літопис / Переклад із давньоукраїнської В. Кречотня // Збірник козацьких літописів. – Київ: Дніпро 2006. – С. 5-192.
4. Іваньїні Олександр. Хроніка європейської Сарматії / Упорядкування та переклад з польської о. Ю. Мицика. – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 1006 с.
5. Дебенко Василь. Зародження імперської ідеї в Московській державі в кінці XV – XVI ст. – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 153 с.
6. Дзярнович Олег. Оршанська битва 1514 року і Константин Острозький / Князі Острозькі. – Київ: Балтія-Друк, 2014. – С. 70-82.
7. Друждж. Пётр. Битва пад Оршай 1514 года / Пераклад з польскай мовы Андрэя Янушкевіча. – Мінск 2014. – 214 с.
8. Лазорський Микола. Степова квітка. – Київ: Україна, 1992. – 313 с.
9. Міщенко Дмитро. Бунтівний князь. – Київ: Український письменник, 2003. – 304 с.
10. Набитович Ігор. «Закривавлений меч славних воїв пізнав ти, москалю...»: битва під Оршею (1514) в українсько-білоруській та польсько-литовській поетичній традиції // Мандруючи світами і віками.

Збірник на пошану Юрія Пелешенка / Ред. І. Набитович. – Київ, 2016. – С. 114-129.

11. Полонська-Василенко Наталія. Історія України. – Том 1: До половини XVII сторіччя. – Мюнхен: Українське видавництво, 1972. – 591 с.

12. Стрийковський Мацей. Літопис польський, литовський, жмудський і всієї Руси / Переклад Р. Івасіва. – Львів 2011. – 1075 с.

13. Ульяновський Василій. «Славний для всіх часів чоловік»: князь Костянтин Іванович Острозький. – Острог, 2009. – 167 с.

14. Яковенко Наталія. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття (Волинь і Центральна Україна). – Київ: Наукова Думка 1993. – 416 с.

References:

1. Vynar Lyubomyr. Pochatky i ranniy rozvytok ukrayins'koyi kozachchyny: vybrani pytannya typolohiyi kozats'koyi orhanizatsiyi i periodyzatsiyi kozatskoyi doby (Deyaki hipotezy i vysnovky) // Vynar Lyubomyr. Kozatska Ukrayina. Vybrani pratsi. – Kyiv–L'viv–N'yu-York–Paryzh, 2003. – S. 282-292.

2. Hrushevskiy Mykhaylo. Istoriya Ukrayiny-Rusy. – Tom IV. – Kyiv: Naukova dumka 1993. – 535 s.

3. Hustyns'kyi litopys / Pereklad iz davn'oukrayins'koyi V. Krekotnya // Zbirnyk kozats'kykh litopysiv. – Kyiv: Dnipro 2006. – S. 5-192.

4. Gvan'yini Oleksandr. Khronika yevropeyskoyi Sarmatiyi / Uporyadkuvannya ta pereklad z pol's'koyi o. Yu. Mytsyka. – Kyiv: Vydavnychyy dim «Kyievo-Mohylyans'ka akademiya», 2007. – 1006 s.

5. Debenko Vasyli'. Zarodzhennya impers'koyi ideyi v Moskovs'kiy derzhavi v kintsi XV – XVI st. – Ivano-Frankivs'k: Play, 2002. – 153 s.

6. Dzyarnovych Oleh. Orshans'ka bytva 1514 roku i Konstyantyn Ostroz'kyi / Knyazi Ostroz'ki. – Kyiv: Baltiya-Druk, 2014. – S. 70-82.

7. Druzhdzh. Pëtr. Bitva pad Orshay 1514 hoda / Peraklad z pol'skay movy Andrëya Yanushkevicha. – Minsk 2014. – 214 s.

8. Lazors'kyi Mykola. Stepova kvitka. – Kyiv: Ukraina, 1992. – 313 s.

9. Mishchenko Dmytro. Buntivnyy knyaz'. – Kyiv: Ukrainskyi pismennyk, 2003. – 304 s.

10. Nabytovych Ihor. «Zakryvavleni mech slavykh voiv piznav ty, moskalyu...»: bytva pid Orsheyu (1514) v ukrayinsko-biloruskiy ta polskolytovskiy poetychni tradytsii // Mandruichy svitamy i vikamy. Zbirnyk na poshanu Yuriya Peleshenka / Red. I. Nabytovych. – Kyiv, 2016. – S. 114-129.

11. Polonska-Vasylenko Nataliya. Istoriya Ukrainy. – Tom 1: Do polovyny XVII storichchya. – Myunkhen: Ukrayins'ke vydavnytstvo, 1972. – 591 s.

12. Strykovskiy Matsei. Litopys polskiy, lytovskiy, zhudskiy i vsiyeyi Rusy / Pereklad R. Ivasiva. – L'viv 2011. – 1075 s.

13. Ulyanovskiy Vasyl. «Slavnyi dlya vsikh chasiv cholovik»: knyaz Kostyantyn Ivanovych Ostrozkiy. – Ostroh, 2009. – 167 s.

14. Yakovenko Nataliya. Ukrayinska shlyakhta z kintsya XIV do seredyny XVII stolittya (Volyn' i Tsentral'na Ukrainy). – Kyiv: Naukova Dumka 1993. – 416 s.

Summary

Ihor Nabytovych

Literary Reception of Philosophy of History in the Novel by Mykola Lazorskiy «Steppe Flower»

The novel of the Ukrainian writer from Australia Mykola Lazorskiy «Steppe Flower» (1965) is an example of how a certain historiosophical concept receives artistic expression in the work of art. We are talking about the concept of the decline of the old elites of Rus-Ukraine, which gradually lost its state forming mission during the period of the Ukrainian lands as a part of the Grand Principality of Lithuania and Rzeczpospolita. In its place comes a new nation creating force – the Ukrainian Cossacks.

Except such historiosophical large-scale perspective on micro-historical level, the author in the form of art tries to present the problem of existence of the Ukrainian elite, its participation in political life, private manners and customs.

Through the micro-histories of living people (both real and fictional), this narrative strategy gives the opportunity to look at various micro levels of the private and national public life into the complex processes of circulation of the Ukrainian elites in the turbulent and dynamic processes of the late XV – XVI centuries.

Key words: *historical novel, Mykola Lazorskiy, historiosophy, Rus-Ukraine, Grand Principality of Lithuania, Rzeczpospolita.*

Дата надходження статті: «19» вересня 2016 р.

Дата прийняття до друку: «13» жовтня 2016 р.